

התרומה הייחודית של אנשי שפ"י במשלחות הנוער לפולין

רציונל

אנשי שפ"י העובדים במערכות החינוך השונות מעורבים בכל הפעולות הנוגעות לבריאותם הנפשית של התלמידים. מתוקף תפקידם זה נגזרות פעולותיהם הן ברמת הפרט והן ברמת המערכת. פרק זה מגדיר את שילובם של אנשי שפ"י בתהליכי ההכנה והליווי של משלחות הנוער.

המסע לפולין הינו שיאו של תהליך למידה הנמשך לאורך שנים והמתקיים בשנות ההתבגרות והלמידה בכיתות הגבוהות בחט"ע. המסע הייחודי מהווה תמהיל מיוחד במינו של מרכיבים ערכיים, קוגניטיביים, רגשיים - חווייתיים וחברתיים. אנו רואים בו תהליך מקדם צמיחה, התורם לגיבוש הזהות האישית של התלמידים.

רוב בתי הספר משקיעים מחשבה, משאבים וזמן בהכנת המשלחות היוצאות לפולין, אך לא כולם כוללים אנשי שפ"י בצוות המכין את המסע ו/או במסע עצמו, ונשאלת השאלה: האומנם הכרחי לשתפם?

הכשרתם של אנשי שפ"י כוללת ידע בפסיכולוגיה, בתחומי ההתנהגות האנושית ובתהליכי שינוי. יכולת מקצועית-אובייקטיבית זו יכולה לסייע לצוות המלווה באיסוף וניתוח התנהגויות, בקבלת תובנות לגבי תהליכים אישיים וקבוצתיים, באיתור מצבי סיכון ובמתן תגובה טיפולית ראשונית.

היכרותו של הפסיכולוג החינוכי/היועץ את המערכת החינוכית בתפקודה השגרתי יכולה לסייע לו לזהות תחומים של תפקוד לקוי ושל תגובות חריגות ובלתי הולמות למצב. הידע אודות התפתחות ילדים מאפשר אבחון וזיהוי מצבי סיכון בשלבי המסע השונים והפעלת התערבויות - בהתאם. הרציונל התומך בכניסה של אנשי שפ"י נובע מחשיבות איתור תגובות חריגות והתערבויות בסמוך לאירוע, אשר מהווה תרומה משמעותית במניעת תגובות פוסט טראומטיות.

יש מקום להתערבות אנשי שפ"י בהכנת המשלחת, בליווי בפולין ובחזרתה לארץ כחלק מתפקידם כמובילי תהליכים לקידום צמיחה (רגשית, חברתית וקוגניטיבית) של כלל אוכלוסיות התלמידים, תוך התחשבות בשונות ובצרכים מיוחדים, כדי להבטיח התפתחות אישית חברתית תקינה של התלמידים.

מקומם של היועצים והפסיכולוגים בשלושה מעגלי עשייה:

1. בתוך בית הספר.
2. בהכשרת צוותי מורים ומדריכים.
3. בליווי משלחות לפולין.

א. תפקידם של היועצים והפסיכולוגים בתוך בית הספר

על היועצים והפסיכולוגים להתחיל בפעילותם מהשלב הראשוני בו בית הספר מצהיר על כוונתו להוציא משלחת לפולין. סיום מעורבותם יחול הרבה לאחר חזרתה.

1. שלב ההכנה

- סיוע להנהלת בית הספר בבניית הקבוצה, כולל הכנת רשימת "תלמידים בסיכון".
- בירור ציפיות והכנת "תהליכים מקדימים" לטיפול במגוון הקשיים הצפויים במסע בסדנאות ובהנחיית קבוצות.
- הדרכה, תמיכה וייעוץ לכל המשתתפים בכל תחומי המסע הנוגעים לרגש ולהיבטים החברתיים.
- פיתוח מיומנויות הסתגלות למצבים המשתנים, אותם חווים במסע, ופיתוח התארגנות רגשית טובה יותר במעברים הרגשיים החדים הצפויים במסע.
- פיתוח תקשורת בין-אישית מעמיקה ומשמעותית והפיכת הקבוצה למקור לסיוע, לתמיכה ולהגנה הדדית.
- בהגדרה ובסימון בעיות צפויים כגון: תלמידים במצב של סיכון רגשי, בעיות סמכות ומשמעת בין תלמידים-תלמידים, מבוגרים-תלמידים, חרדות ותגובות לחץ אחרות, מיקום בהיררכיית התפקידים ועוד.
- עבודה עם כל אחד מבעלי התפקידים באופן אישי ומאידך עבודה עם הצוות כולו על נושאים הקשורים לאינטראקציות ביניהם, כגון: תיאום ציפיות, הגדרת תפקידים, בניית מודל עבודה וטיפול בקונפליקטים שעלולים לעלות, וניתוח תסריטים אפשריים בחיי המשלחת.
- סיוע למנהלי בתיה"ס בתהליך בחירת אנשי המשלחת ו/או סיוע בשאלות הנוגעות להשתתפות תלמידים מסוימים במשלחת.

2. שלב המסע - (הכוונה לאנשי שפ"י היוצאים למסע במסגרת בית ספרם)

אנשי שפ"י יהיו זמינים לתמיכה, להיוועצות ולסיוע לאנשי הצוות בטיפול בבעיות חריגות העולות במהלך המסע. תלמידים ואנשי צוות יוכלו להיוועץ בהם באירועים ובדילמות אשר יתעוררו במהלך המסע. אנשי שפ"י ייקחו חלק פעיל בהנחיית שיחות הערב, ובניתוח התגובות וההתמודדות לאחר השיחות. בעזרת צפייה, מעקב וקשב יאתרו תלמידים המתקשים לתפקד חברתי/רגשית יעקבו באופן צמוד אחר תלמידים שיש לגביהם מידע מוקדם לגבי סיכון אפשרי.

3. לאחר השיבה

בשלב זה יפעלו אנשי שפ"י למען הליך עיבוד רגשי, שיאפשר סגירה ורצף עם מהלך החיים ויחזקו את היכולת לשוב למשימות ולאורח החיים הרגיל. יסייעו ביצירת פרספקטיבה, תובנה ומשמעות לידע ולרגש שנרכשו במסע. יגלו ערנות לגבי קושי בחזרה לבית הספר בעקבות המסע ויזהו שינויים משמעותיים בתגובות ובהתנהגות. יעקבו אחר בוגרי המסעות בהתמודדותם עם נושא המוות, עם זיכרונות המסע והפרידה מהקבוצה. אנשי שפ"י יסייעו ביצירת מפגש מכיל ומלמד בין השבים מהמסע לבין חבריהם לכיתה שלא יצאו למסע. יעודדו עריכת מפגשים העוסקים בנושאים העולים בעקבות המסע: דילמות ערכיות שעולות, המפגש עם המוות, הזיכרון הקולקטיבי, הזהות האישית והקולקטיבית, המסע כמלמד וכנותן משמעות לחיים, הלמידה האישית מתוך המסע, המסע הפנימי והמסע החיצוני ועוד.

ב. הכשרת צוותי מורים

כאנשי בריאות הנפש אנו רואים את תפקידנו כמכוונים לראייה מזווית אחרת, כמאירים סיטואציות שעלולות להיות קשות, וכמסייעים במציאת כלים לפתרון בעיות.

הנחיית המורים המלווים בהשתלמויות תיעשה לאחר תיאום ברמת התוכן והמבנה עם מנהל חברה ונוער. את הסדנאות יעבירו יועצים ופסיכולוגים, בוגרי קורס שפ"י לנושא השואה ומשלחות הנוער.

היעד - לסייע לאוכלוסיית המורים, אותה מיפינו כ"בטן הרכה" של המסע ולאפשר להם להיות משמעותיים לבני הנוער.

מטרות ההתערבות:

1. להעצים את המורים המלווים בתפקידם בחוויה הייחודית, תוך מתן ידע וכלים אשר יאפשרו להם לתפקד ולהתמודד התמודדות יעילה.
 2. להכין את המורה לקראת תפקידו במשלחת לפולין- כאדם, כמורה וכאיש צוות.
 3. להרחיב את המשמעות של החיבור למסע והשלכותיו על תפקיד המורים המלווים (תפקידים טכניים, ארגוניים, אישיים, בין אישיים, קבוצתיים ועוד).
 4. יצירת תבנית מקיפה ורציפה של התפקיד, אשר תסייע להגברת המודעות.
 5. העצמת יכולות קיימות אצל המורים, לצורך התמודדות עם מצבים לא מוכרים או קשים במהלך המסע (מאתרים, מסייעים, מנחים, מובילי קבוצה, מודלים להתנהגות ועוד).
- זאת ועוד - העבודה בסדנת המורים המלווים מהווה מודל לתהליך העבודה עם בני הנוער באופן מקביל. לפיכך, ניתן להאיר את תשומת לב המשתתפים לפתיחה, להתנהלות ולסיכום, כמו גם להקשבה ולהכלה שבשיחה זו.

דגם למבנה הסדנא - הצעה לפעילות

הסדנא נועדה למורים המלווים את המשלחות לפולין והיא מועברת בהשתלמויות הנערכות מטעם מנהל חברה ונוער במכוני השואה השונים. על פי המודל אנו מעבירים סדנאות לצוותי המורים בפורום של קבוצות קטנות (עד 25 אנשי בקבוצה).

ההכנה כוללת את הנושאים הבאים:

- פתיחה לנושא - בעזרת אמצעים אומנותיים או הקראת קטע אישי, הצגת המנחה והקשר שלו/ה לנושא.
- הצגת מטרות הסדנא - מפורט לעיל.
- החיבור האישי והמקצועי של המורים לנושא - בירור המקום ממנו יוצאים המורים למסע או כיצד רואים את כפל התפקידים הצפוי להם - כאדם וכבעלי תפקיד. בחלק זה ניתנת אפשרות לכל המשתתפים להציג חוויות מעברם, סיפור משפחתי, חוויה שעברו וכדומה. חשוב לנו לתת מקום לכל אחד ואחת, לעורר הקשבה פעילה של המשתתפים ולפתח את היכולת לשאול, להתחלק ולהתחבר.
- בירור מורכבות התפקיד בעזרת קטע שנכתב על ידי מורה מלווה במהלך המסע ובו מתוארים חוויות/קשיים/בלבול/וסיפוק של יום במסע.... (בפרק 3 לדוגמא, מתוארים תלמידים שאינם מתחברים, קטע מרגש במסע, תלמידים שאינם הולכים לישון בלילה, הקושי הרגשי של המורה, תחושת הבלבול על שהמורה אינו מצליח לתפקד כפי שרגיל בביה"ס, תפקידו של המדריך/ה והתייחסותו/ה אל המורה ועוד).
- המשגת ההבדלים בתפקיד המורים המלווים לתפקידים בבית ספרם, במטרה להכין לקראת השינוי הצפוי להם. הגברת ההבנה בדבר משמעות תפקידים במסע. למעשה, זוהי הגדרת תפקידים והבנת המבנה הארגוני וההיררכי של המשלחת. שיחות ערב - עיקרי נוהל שיחות ערב ורצף השיחות המומלץ לקיים במסע.
- הכרת מיומנות ההקשבה הפעילה, בעזרת מידע ותרגול בעזרת משחקי תפקידים.
- חידוד הרגישות לקשיי התלמידים ולתלמידים בעלי התנהגויות ותגובות חריגות. אנו מדברים על מה יכולים לעשות המורים ולתרום באופן ייחודי, כיצד יוכלו לאתר מקרים הדורשים התייחסות במהלך המסע ולטפל בהם. לטיפול ראשוני זה יתרונות על פני טיפול בשלב החזרה לארץ.
- מתן זמן לשאלות, סיכום הסדנא.

ג. אנשי שפ"י המלווים את משלחות הנוער הממלכתיות

המסע לפולין מעביר את המתבגרים היוצאים אליו תהליך משמעותי החופן בחובו גורמי לחץ ועומס רגשי. מתוך ראייתנו את עבודת היועצים והפסיכולוגים החינוכיים כחיונית בכל מערכת חינוכית בימים כתיקונם, ברור לנו כי בזמנים של לחץ ויציאה מהפעילות השגרתית התערבותם נחוצה אף יותר. לפיכך הימצאותם של אנשי שפ"י יכולה להפחית ולהקל את ההתמודדות עם גורמי לחץ אלה. אנו רואים חשיבות רבה בהימצאותו של גורם טיפולי, חיצוני למערכת, אשר יוכל לסייע לכל הגורמים לאורך המסע.

בחלק זה נציג מודל להגדרת תפקידו של איש שפ"י המלווה את משלחות הנוער הממלכתיות מטעם משרד החינוך והתרבות - מנהל חברה ונוער.

חלק א' - חוזה ההצטרפות

על אנשי שפ"י המלווים את משלחות הנוער להיות בוגרי קורס "יועצים ופסיכולוגים לנושא משלחות הנוער" מטעם שפ"י ומנהל חברה ונוער, כתנאי לתפקידם זה. הצטרפותם למשלחות תיעשה בשיקול דעת עם מנהל חברה ונוער והם יהוו משאב למשלחות האחרות הנמצאות באותה עת/בו זמנית בפולין.

על איש שפ"י להשתלב במקסימום פגישות ההכנה (לפחות ב- 80%) ובפעילות צוותי העבודה השונים:

1. מפגש ראשי המשלחות - מתן הסבר אודות תפקידו של מי שמייצג את הצד הרגשי של המסע.
 2. מפגש צוות - הסבר מילולי וסדנא.
 3. כנס המשלחת - הצגת התפקיד והסיוע בפני התלמידים העתידים להשתתף במסע.
- עוד בטרם היציאה למסע, יהיה עליו להיות זמין לפניות של צוותי בתי הספר, להתלבטויות ולשאלות. בכך יהיה קונסולטנט לצוותים בנושאים הבאים:

- התאמת התלמידים למסע
- תלמידים בסיכון
- הדרכה, תמיכה וייעוץ בתהליכי בניית צוות המסע
- פיתוח תקשורת
- סיוע בפענוח דרכי עבודה

במהלך המסע יהיה כפוף איש שפ"י למנהל המסע, עליו להיות בקשר עם ראשי המשלחות וצוות הקבע. תפקידו יכלול בחלקו פעולות פרואקטיביות ובחלקו ייתן מענה לצרכים שיעלו במהלך המסע, כל אלה יפורטו בחלק הבא.

הר האפר, מאידנק

חלק ב' - סל שירותים אפשריים שיינתן ע"י אנשי שפ"י

קונסולטנט לצוותים בנושאים הבאים:

- בהתאם לדילמות ולצרכים המתעוררים במהלך המסע.
- תמיכה באנשי העדות.
- סיוע ותמיכה במורים המלווים (בשילוב המורכב של מסעם האישי והתפקידי).
- התבוננות בתופעות קבוצתיות-מערכתיות.
- התייעצות עם רופא המשלחת.
- זמינות לפניות.

עבודה פרואקטיבית מתוכננת במהלך המסע:

- שיחות ערב - סיוע וליווי.
- קשר בית - משתתף.
- לאחר ביקורים דרמטיים/טקסים.
- שותפות בפורומים המערכתיים הנוצרים במהלך המסע, כגון: ישיבות המדריכים, ישיבות צוות מורחבות (כולל מורים מלווים) - בתיאום עם ראש המשלחת.

טיפול בחריגים:

- פרואקטיבי - מעקב לאור המידע המוקדם המתקבל לפני המסע (רשימות ילדים בסיכון).
- ריאקטיבי - על פי קריאה - טיפול באירועים חריגים המתרחשים במהלך המסע.
- לסייע בזיהוי, בקונסולטציה ובתמיכה על מנת לאפשר התרחשותם של תהליכים מיטביים.

לאחר המסע:

- יצירת קשר עם בתי הספר לגבי התלמידים שאותרו.